

РОЗВИТОК ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Доп. – ст. викл. Сінченко Ю.П.

Прагнення мати свою державу було притаманне в різні часи кожній нації, кожному народу.

Свідомість національної єдності може існувати віками, незважаючи на несприятливі фактори та намагання певних сил придушити, стримати та применшити це почуття. За певних умов національна ідея породжує могутній рух, що приводить до створення нової державної організації. Виникненню таких умов сприяють визвольні війни, розпад великих держав, імперій, революції, тощо.

В наш час ця ідея набула особливого поширення в країнах колишнього СРСР, Східної та Південно-Східної Європи.

У деяких державах, зокрема в Естонії, Латвії, Грузії концепція національної держави поступово набуває статусу офіційної доктрини.

Особливої актуальності це питання набуло і в Україні, бо основним призначенням держави є забезпечення та створення найсприятливіших умов для існування та розвитку певної нації.

Втілення національної доктрини для сучасної України може мати дуже позитивне значення – сприятиме розвитку демократії, зміцненню незалежності держави, підвищенню її авторитету на міжнародній арені. В той же час, при негативному розвитку подій, ця ідея може спричинити колосальну шкоду – викликати загрозу розколу України.

Метою цієї роботи є посильна спроба дослідити сутність та зміст ідеї національної держави, значення її для життя суспільства, позитивний вплив та можливі наслідки даної ідеї на процес державотворення в сучасних умовах.

Ідея національної держави має неоднозначну оцінку в теорії держави та права, в політичній практиці. Свого часу В.Винниченко виступав проти правонаціоналістичних позицій у Центральній Раді, М.Бердяєв характеризував цю ідею

національної держави як міщанську, різко критикував націоналізм у будь-якій формі А.Швейцер та інші представники вчених кіл гуманістичного напрямку.

Над цією темою працюють сучасні українські вчені – П.М.Рабинович, М.С.Кельман, В.В.Сухонос, С.Л.Лисенков, О.Ф.Скакун та інші. Значний вклад в розвиток ідеї національної держави вніс відомий український громадський діяч і політик Євген Кушнар'єв.

В той же час, ця тема дуже мало досліджена. Російські вчені взагалі намагаються її не торкатися, зважаючи на особливості побудови багатонаціональної Російської держави. За цих причин ця тема мало вивчалася і в колишньому СРСР.

Такої ж позиції дотримуються вчені-науковці багатьох країн Західної Європи.

На сьогодні, у вчених навіть не існує єдиного підходу до тлумачення таких понять як “нація”, “національність”, “народ”, “народність”.

Настав час більш детально розібратися в актуальних питаннях ідеологічного, політичного та правового розвитку України, пов'язаних з розбудовою національної держави.

В правовій літературі досліджені два різновиди національної ідеології та національної ідеї.

Перший заснований на етнокультурному підході та пов'язаною з ним правосвідомістю народу.

Другий – на соціально-політичній та громадянській самосвідомості.

Кожен народ в різні історичні епохи обирає свою модель побудови держави та нації.

В Україні, як і в більшості радянських республік, наприкінці існування СРСР, сформувалася перша модель національної ідеї. Була сформована та пристосована до того історичного моменту доктрина української нації як етнокультурної винятковості. Базувалася вона на таких чинниках, як мова, героїчна історія українського народу, поняття титульної нації, а також, в значній мірі, на протиположності до Росії.

На перших етапах української незалежності такий підхід був зрозумілим, бо відроджував гордість за своє минуле і допомагав мобілізувати суспільство на розбудову самостійної незалежної держави. Але при цьому майже не враховувався фактор, що до складу народу України входять представники близько 100 національностей і народностей, які, в свою чергу, мають свою історію, культуру, мову, релігію, і було б помилкою не рахуватися з цим.

На думку Є. Кушнарєва, сьогодні настав час розробити нову національну ідеологію, в якій замість етнокультурної єдності (мови, релігії, історії, культури), на перше місце виходить громадянська, політична та соціальна єдність, тобто приналежність до єдиної Української держави, не виключаючи при цьому етнокультурний фактор.[1, с.1]

Для безпосереднього розкриття теми, необхідно, насамперед, визначити поняття “народ”, “етнос”, “нація”, “національність”.

Прийнятого загального поняття “народ” до цього часу не існує, хоча і в міжнародно-правовій, і в етнографічній літературі дискусії точаться з ХІХ століття. В 1945 р. народ став загально визнаним суб’єктом міжнародного права та в Статуті ООН був закріплений принцип “рівноправності та самовизначення народів”.

Більшість визначень сходяться на тому, що народ – це стала спільність людей, яка історично склалася на певній території, відрізняється від інших єдиною мовою, відносно стабільними особливостями культури та психіки, а також усвідомленням своєї єдності та фіксованою самоназвою.

На практиці поняття “народ” в різних випадках вміщує поняття плем’я, групу племен, народність, етнічну націю, релігійну та мовну єдність.

В Конституційному розумінні термін “народ” це – “... все населення даної держави, що складає єдину соціально-економічну та політичну спільність незалежно від ділення його на будь-які національні спільності...” [2, с. 352]

Сучасні конституції визнають народ носієм суверенітету та єдиного джерела влади в державі (наприклад, ст. 5 Конституції України).

Народ в правовій літературі розглядається як “етнос” і як “демос”.

Народ – демос мешкає на певній території (регіоні), має повне право на самовизначення (відокремлення в самостійну адміністративну одиницю), на наступну зміну статусу цієї території. Тобто, можливе навіть утворення нового суб’єкту федерації або суверенної держави, при дотриманні, безумовно, законів, інтересів меншин, прав людини, демократичних принципів. Все населення регіону становить певну одиницю суверенності, хоча фактично там може бути декілька етносів та релігійних громад.

Етнос не можна ототожнювати демосу. Етнос не є суб’єктом права, тому право народів-етносів на самовизначення не є можливим.

В новітній історії народ (населення) майже кожної держави є етнічно неоднорідним, складається з різних національно-культурних груп. Тому, на думку М.С.Кельмана “...національність (національна належність) людини, групи людей – це об’єктивний результат передусім (хоча й не тільки) її реальної конкретно-історичної соціалізації. Він виявляється, головним чином, її соціально (а не біологічно) обумовлених, тобто “вирощених” певним соціумом (а не генами) власностях.”[3, с. 43]

Отже, базуючись тільки на етнокультурному принципі, неможливо розбудувати по-справжньому сучасну демократичну європейську державу.

Витоки ідеалів самовизначення та політичного суверенітету зароджені в 1789 р. Французькою революцією. Вона започаткувала зв’язок “нація – держава”.

На думку сучасного дослідника Андре Лібіха, держава є об’єктивною складовою одного суб’єкта – нації – держави.

[4, с. 453]

Не всі нації становляться державними, але, принаймні, повинні прагнути до того, щоб зватися націями.

Більшість вчених погоджуються на тому, що західні країни спочатку створювалися на етнічних принципах, а згодом набули якостей громадянських принципів. При цьому важливо визначити необхідні умови та ознаки особливостей перехідного періоду від етнічного націоналізму до громадянського.

Громадянському націоналізму притаманні: визначена територія, спільність законів та інститутів, існує єдина політична воля, рівні права для членів нації.

Етнічний націоналізм базується на відчутті спільного етносу: національної гордості, вшануванні традицій, єдиної мови, духовності, релігії.

Громадянському націоналізму Західної Європи (Німеччина, Швейцарія, Франція та ін.) притаманні гордість за політичні показники своєї країни, а саме: рівень демократії, соціальний захист та справедливість в країні, вплив на міжнародній арені.

Ознаки етнічного націоналізму: науково-технічна політика, спорт, мистецтво, література, історія характерні, в більшій мірі, країнам Східної Європи (Румунія, Польща, Чехія, Грузія, країни Прибалтики та ін.).

Наявність в країні моноетнічної культурної групи є підґрунтям для створення демократичної національної держави (наприклад: Португалія, Франція, Швеція, Японія).

Якщо ж в країні існують дві або більше етнокультурних групи, які вважають себе нацією, то можливе виникнення конфліктів між цими групами та ускладнення в розбудові демократичного суспільства. Це відбулося в Іспанії після смерті Франко, в середині ХХ ст. в Бельгії, в 1867 р. при створенні федерації в Канаді, в часи боротьби за незалежність в Індії. Ці держави рано чи пізно обрали модель, так званої "держави-нації", визнавши тим самим наявність більш ніж однієї культурної та національної ідентичності в країні.

Українська нація виникла набагато раніше, ніж держава. Ця обставина могла б переконливо довести існування в Україні моноетносу. Але подальше, 70-річне перебування України в

складі Радянського Союзу, створило умови для паралельного розвитку інших етносів – російського, кримсько-татарського, тощо.

Історія з'єднала територію Заходу та Сходу України спільними кордонами, але важче об'єднати їх етнос – тобто, мову, культуру, духовність, релігію, гордість за героїчне минуле.

Як співставити хоробрість запорізьких козаків та мужність російських військ, що розбили шведів під Полтавою? Хто більший патріот – Любов Шевцова чи Олена Теліга?

І таких запитань можна ставити безліч, та відповіді будуть різними... У кожного своя правда і важко сказати, чия “правдивіша”.

Тоді може правий Є. Кушнар'ов, який вважає, що “сегодня для собственного спасения Украине необходимо пересмотреть основы национальной идеологии от этнокультурных к гражданским и социально-политическим основам.

И это особенно актуально, когда политическая идеология этнокультурного национализма дошла фактически до апогея»? [1, с. 6]

Погодитися в повній мірі з цією думкою неможливо.

Хіба можна забути рідну мову, улюблену пісню, знайомі з дитинства історичні постаті? Без цього можна перетворитися на “Ивана , не помнящего родства”. Необхідно пам'ятати істину, що народ, який не вшановує свого коріння, історії не може мати майбутнього.

Сподіваюсь, що вихід з такої ситуації існує: створювати всім загалом, всією українською нацією (народом) спільні цінності в галузі економіки, культури, мистецтва тощо. Тобто, створювати єдиний спільний етнос.

Це можливо. Покликана об'єднати людей пісня, яка “подружила” українську вербу, що гне до долу вітер та російську берізоньку, квітучу черемшину та “взгруснувшую рябинушку”.

Вболівальники зі Львова, спостерігаючи на міжнародних змаганнях гру “Шахтаря” забувають про “колір” команди.

Успіхами українських співаків на “Євробаченні” пишаються жителі всіх регіонів України і, на щастя, таких прикладів – безліч.

Досягнення Україною в галузі машино-, авіа- та ракетобудування, технічного та наукового прогресу є загальнонаціональною гордістю, незалежно від того, які регіони приклали до цього більше зусиль.

За твердженням М.С. Кельмана, не може існувати єдиний, уніфікований еталон “... приналежності людини до певної нації, особливо, якщо окремі його частини протягом значного періоду існували у суттєво відмінних соціальних умовах. У цьому випадку можна говорити про різновиди певної нації (етносу), які є історично рівнозначними, “рівноправними” і не можуть порівнюватися, а тим більше протиставлятися один одному з точки зору національної “чистоти” [3, с. 43-44]

Україна після набуття незалежності стоїть перед вибором національної ідентичності: громадянської та етнічної, знаходиться в пошуку того, яку з цих ознак обрати в якості основної.

Як висновок, можна зазначити, що “національна держава – це держава, утворена відповідною нацією, що компактно проживає на певній території, в результаті здійснення її основного права на політичне самовизначення. Така держава забезпечує належні умови для збереження і розвитку здобутку цієї нації і для взаємозбагачення і розвитку всіх націй, етнічних груп, що мешкають в даній державі”.[5, с. 23]

В той же час, не можна не погодитися з думкою С.Л.Лисенкова про те, якщо ідею національної держави “... стануть тлумачити виключно в етнічному плані, ця теорія може тісно наблизитись до фашизму і набути якостей соціально небезпечної. У цьому разі вона може стати теорією національної винятковості, поширення якої на державу може знайти свій вираз у дуже небезпечних гаслах типу “Естонія для естонців”, “Україна для українців” тощо.”[6, с.144]

За таким розвитком подій в багатонаціональній державі неминує зростає напруга, конфронтація між націями аж до

наси́льства та ворожнечі (наприклад, події у колишній Югославії).

Сьогодні Україні слід переглянути основи національної ідеології, врахувавши найкращі надбаня людства в цьому життєво важливому питанні.

Використані джерела:

1. Е. Кушнарєв. Новая украинская национальная идеология – час пробил. // “2000”, № 33. – 2006, с. 1, 6.
2. Большой юридический словарь. Под ред. А.Я.Сухарева, В.Е. Крутских. – М., 2002.
3. Загальна теорія держави та права. М.С.Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома, - Львів, 2003.
4. Must Nations Become States? Nationalities Papers. – 2003, vol. 31, pp. 453.
5. Теорія держави і права в схемах і таблицях. Укладач Сінченко Ю.П., - Суми, 1997.
6. Теорія держави і права. За ред. С.Л. Лисенкова. – К., 2005.
7. Юрген Габермас. Громадянство і національна ідентичність. // Умови громадянства: 36 ст. / Під ред. Варта Ван Стінбергена. – К., 2005. – с. 49-70.
8. Теорія держави і права. За ред. В.В. Копейчикова. – К., 2002.
9. Основи загальної теорії права та держави. П.М.Рабинович. – К., 2001.
10. Словарь иностранных слов. – М., 1986.
11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. – Харків, 2001.

ЮРИСКОНСУЛЬТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Доп. – доц. Горевий В.І.

За сучасних умов Україна перебуває в стадії становлення правової держави. Ця суспільно-правова категорія охоплює собою сполучення, єдність і розмежування трьох влад - законодавчої, виконавчої, судової. їхній зміст полягає в суспільній необхідності належного правозастосування в усіх